

مسجد السقط در باب جیرون

محمدامین پورامینی

چکیده

در میان دروازه‌های گوناگون شهر دمشق در روزگاران گذشته، «باب جیرون» در شرق دمشق که گویا تاریخ ساخت آن به عهد سلیمان نبی علیه السلام بازمی‌گردد، از اهمیت بسیاری نزد شیعیان برخوردار است؛ چراکه بنا به گزارشی، کاروان اسیران کربلا را از این دروازه وارد دمشق کردند که به سبب شلوغی و یا سببی دیگر، سر مطهر حضرت ابا عبدالله علیه السلام در این مکان بر زمین افتاد و بعدها مسجدی به نام مسجد السقط در آنجا ساخته شد.

سال‌ها بعد، ناصبی‌ها این مسجد را ویران کردند؛ ولی دوستداران اهل بیت علیهم السلام آن را بازسازی کردند. این تخریب و بازسازی به دست ناصبی‌ها و دوستداران خاندان رسالت صلی الله علیه و آله بارها انجام شد تا اینکه یکی از والیان عثمانی، بازسازی آن مسجد را ممنوع کرد.

اکنون پس از سال‌ها، ویرانه‌های این مسجد در پس نرده‌های آهنین به چشم می‌خورد و تاریخ آن سینه به سینه در میان شیعیان و دوستداران اهل بیت علیهم السلام بازگو شده است.

این نوشتار کوتاه، ضمن معرفی اجمالی مسجد سقط و تاریخچه آن، مطالبی درباره این مسجد مقدس از منابع معتبر گزارش کرده است.

واژگان کلیدی: مسجد سقط، باب جیرون، دمشق، کاروان اسیران کربلا، امام حسین علیه السلام.

دمشق قدیم دروازه‌های مختلفی داشته است که برخی تا به امروز محافظت می‌شوند.^۱ «باب توما» یکی از دروازه‌های شام است که در منطقه مسیحی‌نشین دمشق قرار دارد. سپاه ددمنش یزید اصرار داشت که علی‌رغم نزدیکی دروازه‌های دیگر به مرکز حکومت، اسرای کربلا و خاندان اهل بیت پیامبر ﷺ را از این دروازه وارد شام کنند.^۲

به جز دروازه اصلی شهر، دروازه‌های فرعی نیز داخل شهر وجود دارد که «باب جیرون» یکی از آنهاست. این باب، دروازه شرقی جامع دمشق است^۳ که گویا تاریخ ساخت آن به عهد سلیمان نبی ﷺ بازمی‌گردد.^۴

بازدیدکنندگان مسجد اموی در دمشق، از در شرقی مسجد اموی که خارج می‌شوند، مقابل خود چندین پله می‌بینند. وقتی روی این پله‌ها قرار می‌گیرند، در سمت چپ، بقایای کاخ یزید را مشاهده می‌کنند. با پایین آمدن از پله‌ها، به نوفره (فواره آب) می‌رسند و مقداری جلوتر، «باب جیرون» است. بنابراین، کسی که می‌خواهد از در شرقی مسجد اموی وارد شود، باید از باب جیرون عبور کند. ابن‌حوقل (متوفی بعد ۳۶۷ق) مدعی است که سر مبارک حسین بن علی ﷺ بر باب جیرون قرار داده شد؛ در همان مکانی که سر پاک حضرت یحیی بن زکریا ﷺ نصب شده بود.

نزدیک باب جیرون، جایی است که نقل شده است سر مطهر حضرت ابا عبد الله ﷺ را که بر فراز نیزه بود، در آن قرار دادند و مدتی کوتاه در این مکان قرار گرفت^۵ یا به روایتی دیگر، جایی است که سر مطهر به سبب شلوغی یا هر دلیل دیگری، بر زمین افتاد و سپس سر مطهر را برداشته، به کاخ یزید بردند. به نظر می‌رسد که این جریان سازگارتر است و

از این رو نام سقط (افتادن سر) به خود گرفت.

این مکان مورد توجه و احترام دوستداران اهل بیت علیهم السلام بود و به احترام قرار گرفتن یا افتادن سر مبارک امام در این نقطه، مسجدی به نام «مسجد سقط» ساخته شد که از سوی ناصبی‌ها تخریب گردید، اما دوستداران اهل بیت علیهم السلام دوباره آن مسجد را بنا کردند؛ لکن باز هم توسط ناصبی‌ها خراب گردید و این ساخت و تخریب بارها صورت گرفت، تا آن‌که به دستور یکی از والیان عثمانی به نام قایتبای، تابلویی در آنجا نصب گردید و بازسازی آن مسجد ممنوع گردید.

اکنون آثار تخریب شده این مسجد وجود دارد و پیرامون آن نرده‌ای قرار داده‌اند و متأسفانه بسیاری از مردم از آن بی‌خبرند. مورخ معاصر و دوست عزیز و محقق سخت‌کوش آقای دکتر «لبیب بیضون» صاحب کتاب «تصنیف نهج‌البلاغه» این مکان را به من نشان داد و از تاریخچه این مسجد نکاتی را یاد آور شد. وی این نکته را نیز افزود که این مکان با این عنوان و پیشینه، سینه به سینه در بین شیعیان بومی دمشق معروف است. امید است در آینده نزدیک و با تصفیه بقایای سلفیان اموی مسلک، بازسازی آن انجام پذیرد و نام و یاد سالار شهیدان امام حسین بن علی علیه السلام در این مکان نیز احیا گردد.

پی نوشت ها:

۱. «المدينة دمشق ستة أبواب: باب الجابية، و باب الصغير، و باب كيسان، و باب الشرقي، و باب توما، و باب الفراديس، هذه التي كانت على عهد الروم.» ياقوت حموي، معجم البلدان، ص ۱۵۷.
۲. «و روي أنّ السبایا لما وردوا مدينة دمشق أدخلوا من باب يقال له باب توما.» خوارزمي، مقتل الحسين، ج ۲، ص ۶۱؛ ر.ك: ابن اعثم كوفي، كتاب الفتوح، ج ۵، ص ۱۲۹؛ امالي صدوق، ص ۳۳۰.
۳. معجم البلدان، ج ۲، ص ۴۶۶.
۴. «الصَّحِيحُ أَن الَّذِي بَنَاهُ اسْمُهُ جَيْرُونٌ، وَ هُوَ مِنَ الشَّيَاطِينِ، لَسَيِّدِنَا سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.» الزبيدي، تاج العروس، ج ۶ ص: ۲۲۸؛ ر.ك: البداية والنهاية، ج ۱۴، ص: ۲۴۲.
۵. «على باب جيرون نصب رأس الحسين بن عليّ بالموضع الذي نصب فيه رأس يحيى بن زكرياء عليهم أجمعين السلم.» ابن حوقل، صورة الارض، ج ۱، ص ۱۷۵.